

V naši hiši ni nihče vedel za mojo skrivnost

<https://www.delo.si/znanje/zobrazevanje/pavel-medvescek-v-nasi-hisi-ni-nihce-vedel-za-moj-skrivnost.html?fbclid=IwAR21f8y7iv6aCIw68Us26Dj7BvZD18UeJF0HgbwFtQC77CY1EnMob1U>

Pavel Medvešček, pisatelj, publicist, risar in slikar, je bil 42 let varuh najbolj osupljivih skrivnosti na Slovenskem.



Nika Vistoropski, 23. december 2016;



Pavel Medvešček, slovensko staroverstvo, Ljubljana, Slovenija, 14.12.2016 [Portret]

Pred pol stoletja se mu je posrečilo pridobiti zaupanje skupine posoških starovercev, njihove skrivnosti pa je objavil v mojstrskem delu z naslovom *Iz nevidne strani neba*.

Zgodbe je varoval več desetletij, ker ga je tako prosil njegov najpomembnejši »zadnji svoje vrste«. Priseči mu je moral (z močeradovo prisego), da jih ne bo objavil pred letom 2007, ko bo »luna obrnjena na glavo«. Takrat jih je vzel v roke in zadnje desetletje ustvarjal to skoraj 600 strani dolgo mojstrovino. Nihče ni vedel, kakšno bogastvo nosi v sebi, niti njegovi svojci.

Staroverstvo je način življenja, ki so ga nekoč poznali naši predniki, usodno odvisni od muhavosti vremena, skope ali plodne zemlje, smrtonosnih bolezni,« piše v predgovoru knjige ddr. Andrej Pleterski, arheolog, etnolog in zgodovinar. »V predindustrijski dobi so ljudje globoko spoštovali sile narave,« nadaljuje, »saj je že manjša vremenska motnja lahko povzročila lakoto in smrt skupine ljudi. Odločujoča povezanost z naravo jim je bila samoumevna, od nje so se učili, z njo živeli, z njo čutili in jo zato tudi slišali.« Človek po njihovem prepričanju nikakor ni najpomembnejša zemeljska žival.

Štirinajst svečnikov

Staroverci z desnega brega Soče so imeli do sredine 20. stoletja štirinajst dehnarjev (svečnikov; zastopali in vodili so staroversko skupnost, op. p.). Knjiga *Iz nevidne strani neba* pa izpričuje življenje 19. in 20. stoletja. Tu, med nami. Medveščekovi pripovedovalci vedno znova omenjajo tročan, številni staroverski predmeti pa nosijo podobe trikotnika, ki je ge-

ometrijsko podoba tročana. Zagotavljal jim je blaginjo, postavljali pa so jih zunaj in tudi znotraj domov.

»V enem poznanem primeru je bila naravna točka hrib Žarnik,« piše Pleterski. »V drugem primeru so izhodiščno točko postavili umetno, po izbiri krajevnega dehnarja. To se je zgodilo na kresni dan, dehnar pa si je pomagal z brezovima bajalicama. Ko je začutil v rokah prasketanje, je obstal in v zemljo zabil nagnojev kol. S pomočjo njegove sence je naslednji dan določil tri točke in jih označil z brezovimi količki. Z žrebom je izbral glavni vaški temenik in tam so vkopali podolgovat kamen, ki je imel na vrhu vklesan manjši trikotnik – tročan. Temenik je bil pomemben za vse, kar se je zgodilo v vasi.«

Trije kamni

K zunanjim tročanom pa je spadal tudi ta, ki so ga povezovali trije kamni: prvi je bil v hiši, drugi v hlevu ali v enem od gospodarskih poslopij, tretji pa je bil skrit v bližini hiše in je zanj vedel le hišni gospodar. Staroverci so po božje častili drevo, zato je bil nasilni pohod iz Čedadu k slovenskim sosedom na Kobaridu leta 1331, med katerim so tamkajšnjim starovercem uničili sveto drevo in s kamni zatrpali sveti studenec nad njegovimi koreninami, ena od številnih ran v dolgi vrsti spopadov staroverstva in krščanstva v Posočju.

V zgodnjenovoveških spisih sicer obstajajo opisi stare vere v Evropi, vendar so njihovi avtorji kristjani, večinoma celo krščanski duhovniki. »Njihova obveščenost je nujno pomanjkljiva, podajanje snovi pristransko, slabšalno, posmehljivo, podoba stare vere neizogibno povsem izkrivljena,« piše Pleterski.

Ko je molka konec

Pričevanje nekega časa se začne s pripovedjo Janeza Strgarja, brez katerega bi ta kot suho zlato pomembna skrivnost najbrž ostala skrita za vedno. Medveščkov popis se dogaja v času, ko je funkcija vere že izumrla, ko ni več njenih nosilcev in je s tem končana tudi tisočletna zaprisega molku, ko nihče, ki ni bil član skupnosti, ni smel in zato tudi ne mogel izvedeti česar koli. Skupina starih stricev je Medveščka sredi prejšnjega stoletja vodila skozi meglo skrivnosti. Ob koncu pogovora, ko je snemalnik že ugasnil, mi je zaupal tudi, da so imeli staroverci izjemno sproščen odnos do telesa.

Prav tako nikoli niso mogli doumeti, kakšen naj bi bil pomen smrtnega greha in tega, da nekatere čaka življenje v peklu. Verjeli so, da gre preprosto iz človeka, ko umre, zduhec in se naseli v drugem telesu. Čeprav je bil v času, ko je opravljal pogovor, staroverški svečenik že mrtev, so skrbno varovali njegovo identiteto. Nikoli ni izvedel, kako mu je bilo ime.

Kako to, da vam je uspelo prodreti do skrivnosti ljudi, ki so zaprisegli k molku?

Povsem po naključju sem srečal Janeza Strgarja. Po daljšem premisleku se je odločil, da mi bo povedal svoje skrivnosti, kajti spoznal je, da bo sicer videti, kot da starovercev sploh ni bilo, kot da na tem območju sploh niso živeli, čeprav so ga pomembno preoblikovali. Brez njega ne bi izvedel popolnoma ničesar. Pomagal mi je priti do neporočenih stricev, kot je bil on sam.

Ampak Janez vas najprej ni sprejel z odprtimi rokami, mar ne?

Ko sem prišel k njemu, me je pozdravil z besedami: »Po kaj si prišel, poba?!« Povedal sem mu, da bi ga rad nekaj vprašal o skrivnostih, ki se godijo v tej dolini, kamnih, drevesih.

Pogledal me je in začudeno rekel: Jaz prvič slišim kaj takega! Čez čas se je omehčal in mi naročil, naj pridem čez mesec dni, da se bodo odločili, ali bodo govorili o tem ali ne. In ko sem se vrnil točno čez mesec, je dejal: »Veš, sem premislil in zdi se mi, da bi morali res kaj povedati. Samo ne vsega.« Seveda nisem vedel, kaj pomeni to vse. Odgovoril mi je, da o svetiščih ne bo rekel nobene, o obredih tudi ne. Da bo govoril le o drugih stvareh. Pa še o njih ne bo povedal vsega.

Nato mi je povedal za pet mož, pri katerih lahko vprašam, kar me zanima. »In ko boš vse to zbral,« mi je zažugal, »boš prišel k meni. Prebral mi boš, kar so ti povedali. Ker naši so od hudiča! Da ti ne bodo kakih neumnosti govorili, pa boš potem pisal, da je bilo to res.«

Ko sem zapise zbral, čeprav so bili nekateri teh mož z informacijami zelo skopi, sem mu jih seveda pokazal. Pritrdil je, da me niso zavajali. A vseeno mi gradiva ni pustil odnesti s sabo. Dokler nisem prisegel. Po oglarsko.

»Pri nas so tisti, ki so oglarili,« je začel pripovedovati, »moral najprej priseči, da bodo od sekanja gozda do prodaje oglja skupaj. Tisti, ki bo šel proč, ne bo dobil nič. Tudi če bo šel proč zadnji mesec, bo ostal brez vsega.« Še vedno nisem vedel, kakšna je oglarska prisega, zato je prinesel steklenico žganja. Močeradovca.

»V močeradovo žganje bom namočil volneno krpico in jo položil na svojo desnico. Ti pa jo boš pokril ravno tako s svojo desno dlanjo. Skupaj jo bova tiščala tako dolgo, dokler ne bo suha,« je razložil. »Po tem dejanju vedi, če to prisego prelomiš, te bo močeradov zduhec našel in ti za vedno zaprl sapnik.« In sem prisegel.

Seveda me je zanimalo, ali to pomeni, da lahko zbrano pokažem tudi drugim. Sicer je rekel da, a šele ko bo sam dopolnil sto let, češ da Janeza že ne bomo po zobeh vlekli. Potem je premislil in rekel, da bodo smeje skrivnosti na svetlo šele, ko bo lunin krajec obrnjen proti Zemlji, leta 2007. »Janez,« sem se začudil, »pa saj smo šele v letu 1965!« »Potem pa nič!« In je ostalo pri tem. Vse zapiske sem dal v mapo, jih zavil, zalepil in pospravil za 42 let. Povedal sem le enemu prijatelju.

Neki dan leta 2007, ob pol devetih, dobim telefonski klic: »Pavle, pojdi ven, luna je obrnjena proti Zemlji!« In res. Bil je mrk in luna se je začela kazati v obliki navzdol obrnjenega krajca. Staroverski koledar ni imel datumov, kot jih poznamo mi. Njih ni zanimalo, ali je bil ponedeljek ali 13., edino, kar je bilo pomembno, je bila luna.



(Njihov večni lunin koledar se je začel s polno luno. Krogci v koledarju so predstavljali dneve. Osmega dne pridemo do zadnjega krajca. Čez naslednjih osem dni pa do mlaja. Vračamo se po isti poti, dokler ne pridemo po osmih dneh do prvega krajca in čez osem dni zopet do polne lune. Od tam pa ponovno v drugi mesec. In tako vse do konca, op. p.)

Vedeli so, kakšna bo luna leta 2007. Neverjetno.

Velikokrat sem se ponoči zbujal. Črvičilo me je, ni mi dalo miru. Kaj če vseeno zbrano komu pokažem pred letom 2007? Zatrdno sem si nato nekega dne odgovoril, da tega ne smem narediti. Če so mi zaupali oni, je najmanj, kar lahko storim jaz, to, da se držim prisege. V naši hiši ni nihče vedel za mojo skrivnost, niti žena ne.

Fascinantna je vsa skrivnostnost, ki je bila povezana s tem. Staroverci so imeli čuvaje, črna vahta so se imenovali, ščitili so obstoj staroverstva. Celo sam Janez Strgar je umrl v nepojasnjenih okoliščinah.

Slišal sem za to, a se nisem želel vmešavati. Do leta 1980 sem bil v stiku z zadnjimi staroverci, ki so mi povedali, da je bila črna vahta sestavljena iz treh prostovoljcev. To so bili mladi fantje, ki so morali priseči z obredom. Slišal sem, da so nekega fanta, ker je na pogrebu zavrnil nošenje križa (in se s tem izdal, da ni kristjan), vrgli v Sočo.

Vsaka vera veruje v nekaj, kar je nad verujočimi. Za staroverce je bila to Nikrmana, prasila, ki ureja vse na zemlji in je vedno prisotna.

Res je. Nikrmana je takšna, kot jo vidiš. Nekateri jo vidijo kot oblak v obliki kače, drugi v obliki kozoroga, tretji jo vidijo v nočeh, ko so udarjale strele ... Nikrmana ima veliko podob. En dan je takšna, drug dan drugačna.

Janez je umrl leta 1977. Ravno tedaj, ko sta bila že domenjena, da bosta govorila tudi o duhovnosti. A to se ni zgodilo. Ste o tem nato govorili s kom drugim?

Tone Javor, sicer hlapec, doma iz Volčanskih Rutov, je bil zelo zanimiv. Rojen je bil na samotni in revni kmetiji na Javorju. Ker je na domu ostal starejši brat Miha, sta morala z bratom Feliksom od hiše. Feliks se je takoj odločil za delo v dolini, Tone pa ni mogel oditi. Rekel je, da drugje ne more živeti. Verjel je, da je v svoje rodne kraje tako močno ukoreninjen, da bi kjerkoli drugje umrl.

Ob stezi, po kateri je pogosto hodil, je stala bukev. Pogosto se je z njo pogovarjal. Trdil je, da bukev čuti njegovo prisotnost. Pozornost ji je izkazoval tako, da jo je vedno pogladil, ko je šel mimo, ji tudi kaj lepega rekel. Ko je bil vesel, jo je objel in prav kmalu v svojih dlaneh začutil njen odgovor. Zaupal mi je: »Vse težave ji povem. Včasih pridem, jo objamem in me nekaj stisne v prsih. Takrat vem, da se z menoj ni pripravljena pogovarjati.«

(Janez Strgar je o njem povedal: »Bil je edini med nami, ki je bil, kot se reče, pogosto povezan z drugim svetom. Če mu je verjeti, pa je ta svet opisal kot enakega našemu, le da je nadstropje ali dve višji. V njem je vse prozorno in megličasto, in sicer od teles do predmetov, dreves ali skal. Je pa vsak dan potreboval vsaj malo prave samote. Bili so tudi dnevi, ko ga nisi nikjer našel. Takrat si je vzel svoj dan in ga preživel v samoti, na gori ali v gozdu, kjer je videl, kot je rekel, onkraj vidnega, kjer slišiš tudi odmeve in glasove, ki prihajajo iz pračasa. Večkrat je pripovedoval, da je slišal streljanje in vpitje vojakov ter jok ranjencev, ko je hodil po strelskih jarkih na Kolovratu.

Če človek doživi bolečino in jo potem nosi v sebi vse življenje, se mu nekje v notranjosti odpre kot nekakšno tretje oko, s katerim res vidi tisto, česar drugi ne. Z njegovo pomočjo potuje nad nami v vse smeri in do vseh spominov že davno umrlih, ki lebdijo v brez-

časju. Javor tudi ni hotel sprejeti pojma neživa snov, ker je bilo zanj vse, kar ga je obdajalo, živa snov. Telo po smrti propade, njegov zduhec pa se preseli v drugo obliko življenja in živi naprej. Po Strgarjevi smrti sem ga obiskal. Rekel je, naj ne hodim več k njemu, ker da se boji. »Vidiš, kaj se je Janezu zgodilo!« je govoril. »A hočeš, da je z mano enako?«

In potem nisem šel več k njemu.

Obstaja kakšen predmet, ki vam je še prav posebno pri srcu? Morda ste ga nosili s sabo kot talisman?

Doma imam okrogel kamen, ki ga je imela vedeževalka, zeliščarica in zdravilka Tajuta. K nam je prišla z Vzhoda, ni bila domačinka. A tukaj je ostala, ker se je zaljubila v Sočo. Zgradila si je zelo majhno in okroglo kamnito hišo v samoti. Na samoti jo je kasneje tudi oropal neznanec in jo vrgel v reko, kjer je utonila. Zgodba o Tajuti je bila dolgo živa. Ko so prebrskali njeno hiško, so našli tudi njen rumenkasto rdeči »lunin kamen«. Dobil sem ga v dar in ga pogosto nosil s seboj.

Težko breme ste imeli. Nositi skrivnosti toliko ljudi krati spanec. Kaj vas je najbolj prizadelo?

Smrt Janeza Strgarja. Večkrat se spomnim nanj. Na začetku je bil do mene zadržan, potem pa se je vse bolj odpiral. Prav njega je dehnar prosil, naj drži vse te fante skupaj, ker da se bodo sicer razleteli kot vrabci. In res jih je. Ko je umrl, je namreč družčina razpadla.

Eni so kartali, drugi balinali, tretji se prepirali. Eden od njih, samotar Jerin, se je nekega dne odločil, da v skupnosti, kot je nastala, zase ne vidi več prostora. Šel je živet k nekemu na obalo. Niti poslovil se ni. Najbrž je tako, da je slovo za zmeraj. Ko se posloviš, odrežeš. Morda je želel pustiti vrata odprta, morda je mislil, da se bova še srečala.

V kaj verujete vi?

Po večletnem poslušanju starovercev sem začel na naravo gledati drugače. Nekoč sem šel k nemu od njih v Kolovrat. Bilo je po dežju. »Obrni se,« mi je rekel. In sem se. Videla sva morje. »A ni raj tukaj?« je vzkliknil.

Vprašal me je, ali kdaj premišlujem o travi, po kateri hodim. Sedla sva v travo, opazovala metulje, mravlje, ki so nosile semena. To je drug svet. In potem sem res začel gledati tiste bilke ...

Zato verujem kot oni. V naravo.

* * *